

הגדלת צבא היבשה או עדיפות לטכנולוגיה?

עזר גת¹ | 14 במארס, 2024

מאז מתקפת חמאס ופרוץ המלחמה ברצועת עזה רווחת בדיון הציבורי הדעה, שמבטאה העיקרי עוד קודם למלחמה הוא האלוף במילואים יצחק בריק, שצה"ל קטן מדי לנוכח האיומים; שכוחות היבשה הוזנחו והוקטנו לממדים מסוכנים תוך התמכרות לטכנולוגיה כתחליף; שההשקעה בחיל האוויר גדולה מדי ובאה על חשבון כוחות היבשה; ושתקציב הביטחון דורש הרחבה משמעותית, ולא רק חד פעמית לכיסוי הוצאות המלחמה, אלא ברמתו הקבועה. במאמר זה מוצע שטענות אלו בעיקרן מטעות, ואף מזיקות – ביטחונית וכלכלית. נטען שגודלם של צה"ל ושל עוצבות היבשה "המתמרנות" הוכיח את עצמו בעיקרו של דבר והולם את אתגרי העתיד; שלמרות כשלים ידועים – בעיקר בתחום המודיעין – טכנולוגית העילית, לצד איכות לוחמיו ונחישותם, היא שנתנה לצה"ל את יתרונותיו המשמעותיים ביותר במלחמה והיא שדורשת את מרב ההשקעה גם בעתיד; ושלצד השקעה זו, התחום ביבשה שבו אכן נדרשות הרחבה ניכרת מאוד ורפורמה הוא תחום ה-low-tech הזול של חידוש מערך ההגנה המרחבית שהוזנח בתוצאות הרסניות.

נתחיל מאירועי ה-7 באוקטובר. מעבר לכישלון המודיעיני העמוק, מוסכם שהמחדל המזעזע עוד יותר היה זה המבצעי. בניגוד לרושם רווח, עמדו לרשות אוגדת עזה כוחות מספיקים להתמודד בהצלחה עם מתקפת חמאס: גדוד 77 מחטיבה 7 של השריון וכוחות חי"ר מגדודים של גולני וגבעתי – כולם כוחות סדירים של קו ראשון. אלא שחלקם שוחרר הביתה לחג שמחת תורה שחל באותו סוף השבוע. הנוותרים, באורח בלתי-נתפס, במקום להיות מוצבים בכוננות עם שחר בעמדות ובכלי הלחימה, נתפסו בלתי מוכנים ונפלו מחוץ להם, בעוד לוחמי חמאס מצולמים רוקדים על גבי טנקי מרכבה ונגמ"שי נמר בלתי-מאוישים ושרופים בחניונים. אפילו 400 הלוחמים ו-12 טנקי מרכבה 4, שמדווח כי נותרו בגזרת עזה באותה שבת, היו יכולים, לו ניצבו בעמדות, לסכל את מתקפת חמאס. מסוקי קרב וכתב"מים בכוננות היו משלימים את הבסטה. לכך נוסף מחדל כיתות הכוננות בישובים, שהיו מטרה לקיצוצים והגבלות בשנים שקדמו למלחמה. בישובים הבודדים, כמו ניר עם, שבהם כיתות הכוננות הספיקו להתארגן, ולו באורח מינימאלי, הן היוו גורם משמעותי בהדיפת ההתקפה ובמניעת טבח.

¹ פרופ' עזר גת הוא מחזיק קתדרת עזר וייצמן לביטחון לאומי בביה"ס למדע המדינה, ממשל ויחסים בינלאומיים באוניברסיטת תל אביב, ראש תוכניות המ"א הבינלאומית והאקדוקטיבית בביטחון ודיפלומטיה, וחתן פרס א.מ.ת במדע המדינה ואסטרטגיה

זעזוע ה-7 באוקטובר ובעקבותיו ההכרה במציאות הביטחונית הקשה ובפוטנציאל ההידרדרות למלחמה אזורית חיזקו את ההערכות שצה"ל, וכוחות היבשה במיוחד, קטנים מדי אל מול משימותיהם והאתגרים שבפניהם. מאז שנות ה-80' וה-90' קוצץ סדר הכוחות של צה"ל במידה משמעותית ביותר. מצבת הטנקים של צה"ל קוצצה לכשליש ממה שהייתה בשיאה בשנות ה-80', אם כי מספר חטיבות החי"ר, ביחוד בסדיר, גדל לנוכח פניו המשתנות של שדה הקרב. מספר אוגדות השדה, "המתמרנות", פחת לחצי וכולל היום לפי פרסומים גלויים מזמן המלחמה שש-שבע אוגדות (36, 162, 98, 99, 146, 252 וחלקית 210). יצוין, שזהו סה"כ דומה למה שהיה לצה"ל במלחמת יום הכיפורים (שש אוגדות), כשהתמודד מול הצבא המצרי, הצבא הסורי וכוחות משלוח – סה"כ כ-18 אוגדות אויב סדירות, מאות אלפי לוחמים על מלוא ציודן הכבד, כולל כ-4500 טנקים. להשוואה נוספת, את עירק כבשו האמריקאים באמצעות ארבע-חמש אוגדות בסיוע עליונות אווירית מוחצת.

יש לשים לב שבמהלך המלחמה בעזה ואל מול חיזבאללה גייס צה"ל כ-300,000 חיילי מילואים, בנוסף לסדיר. מולו עמדו כ-30,000 חמושים בעזה ומספר דומה בלבנון. זהו יתרון מספרי ישראלי מכריע, שלא לומר במונחי ציוד לחימה וכוח אש. בכניסה הקרקעית לצפון הרצועה לבדה, הפעיל צה"ל ארבע אוגדות (36, 162, 252 ו-99) – יותר אוגדות משהפעיל נגד צבא מצרים כולו במלחמת ששת הימים ובמלחמת יום הכיפורים. לכך נוספה פעולת אוגדה 98 במרחב חאן יונס, עם שמונה (!) חטיבות (שפחת לכמחצית עם הדעיכה ההדרגתית בלחימה העצימה) – מספר השווה כמעט לבדו לכלל החטיבות שהופעלו נגד צבא מצרים בחצי האי-סיני וברצועת עזה בששת הימים. צפיפות כוחות גבוהה מזו קשה לתאר. בד בבד פועלים כוחות פיקוד מרכז בהצלחה, באורח אגרסיבי, מול מוקדי הטרור בגדה המערבית, בעוד שבצפון הארץ תגברה אוגדה 146 את אוגדה 210 מול חיזבאללה עם פרוץ המלחמה.

אך האם לצה"ל לא חסרות אוגדות להתקפה על חיזבאללה בדרום לבנון, כדי להסיר את האיום מהישובים הישראליים המפונים שעל הגבול? נזכיר את עיקרי השיקולים בנוגע לפעולה בלבנון, או להימנעות ממנה. הוטל עליה וטו אמריקאי ברור בתחילת המלחמה, שנמשך לטובת אופציה של פעולה דיפלומטית עד מועד זה. קיימות שאלות קשות לגבי תוחלת הפעולה: אם צה"ל יכבוש את דרום לבנון, מה שוודאי שבכוחו לעשות, תעמוד ישראל מול ברירה כפולה – להישאר בשטח ולהתמודד עם לוחמת גרילה של חיזבאללה עד אין קץ, כמו לפני הנסיגה מלבנון, או לסגת ולצפות בחזרת חיזבאללה. שתי האופציות אינן מבטיחות, גם לנוכח אפשרות ההסלמה למלחמת טילים כוללת. ובנוסף לשאלות קשות אלו, גם שאלת ריכוז המאמץ מול חמאס אכן שיחקה תפקיד. תורת הביטחון תמיד גרסה, במידת האפשר, ריכוז מאמץ צה"לי – קרקעי ואווירי כאחד – נגד יריב יחיד בכל פעם, תוך ניצול הקווים הפנימיים להעתקת כוחות מחזית לחזית לאחר השגת הכרעה באחת מהן. לבסוף, מבחינה מבצעית, האם מישוהו שואף באמת לראות בחזרת ריבוי האוגדות ואלפי הטנקים של צה"ל שזחלו בצירים העמוסים של דרום לבנון ב-1982?

ועדיין, יש הטוען שהחזיתות הנזכרות הן רק קצה הקרחון באיום המלחמה הרב-חזיתית שמדינת ישראל עומדת בפניו. איום זה כולל, בתרחיש הקצה, לא רק את עזה, לבנון והגדה, אלא גם את המליציות בסוריה ובעירק, את החות"ים בתימן, וגרוע מכך, את אירן שמאחוריהם, ואולי אף גורמים מקרב הערבים אזרחי ישראל. עם זאת, בהקשר לטענות על אודות הקיצוץ המוגזם בכוחות היבשה, יצוין שכל הזירות הללו, להוציא אלה הפעילות כבר בעזה, בדרום לבנון ובגדה (ולהוציא את הערבים בישראל), הן זירות מרוחקות שאינן דורשות או נותנות מקום לכוחות יבשה נוספים. עיקר הפעילות בהן (בלי שהזכרנו את האמריקאים), תהיה של חיל האוויר, לכל היותר בסיוע כוחות מיוחדים, ובתרחישים מסוימים – בשיתוף פעולה עם חיל הים. זהו אותו חיל אוויר שנטען כלפיו שבנינו בא על חשבון כוחות היבשה. בפועל, נשאר חלקו של חיל האוויר בתקציב צה"ל – כ-50 אחוזים – באותה רמה מאז שנות ה-60' לפחות. זאת ועוד, בניגוד לרושם שנוצר, קטן גם חיל האוויר בכמחצית במספר מטוסיו במהלך העשורים האחרונים. לבסוף, אין לשכוח שפצצות הטון המדויקות של חיל האוויר הן אלה שסללו את הדרך בפני כוחות היבשה גם בזירות הקרובות – באותו שיתוף פעולה בין-זרועי מופתי במערכה ברצועת עזה – ריסקו את התנגדותו המאורגנת של חמאס ותרמו תרומה מרכזית למיעוט האבדות היחסי של כוחות הקרקע.

יש המוסיף ושואל איזו ערובה יש שמצרים לא תתהפך ותצטרף למלחמה נגד ישראל – במשטרה הנוכחי או תחת משטר איסלמי עתידי. אם כך, מדוע לא להוסיף גם את ירדן וסוריה, ואולי אף את ערב הסעודית, עכשיו או בעתיד, למניין האויבים הפוטנציאליים. הרי לפי הטענה הרווחת, והמוטעית, הנשמעת מאז ה-7 באוקטובר, אין להסתפק עוד בהערכת כוונות ויש לשפוט יכולות בלבד.

נתרכז לצורך העניין במצרים. האינטרסים והאוריינטציה הפוליטית של מצרים שתחת עבד אל-פתאח סיסוי ברורים. וכמובן, אם יעלה במצרים שוב משטר אסלמיסטי תיזרשנה התאמות ביטחוניות מצד ישראל. יש לזכור עם זאת שתלותה של מצרים באספקת נשק וחימוש אמריקאי גדולה לא פחות, אם לא יותר, מאשר תלותה של ישראל, ושאפשרות של תמיכה אמריקאית במצרים לניהול מלחמה בישראל מופרכת על פניה. זאת ועוד, כדי לנהל מלחמה נגד ישראל יידרש הצבא המצרי לחצות את חצי-האי סיני – מרחב הריגה רחב-ידיים קלסי, כפי שהיה במלחמות העבר, נטול אוכלוסייה ונטול תכסית, שבו צפוי הצבא המצרי, בעל החתימה הגבוהה, להשמדה בעיקר מן האוויר. אכן, לנוכח גודלו של חיל האוויר המצרי ומטוסיו המתקדמים יחסית, המשקל התקציבי שניתן לחיל האוויר הישראלי בגודלו הנוכחי הוא צורך עליון.

על אף הרושם העז שנוצר לנוכח כישלון ההרתעה וכישלון מערכות נוספות, דוגמת "רואה יורה", יתרונו הגדול של צה"ל כפי שבא לידי ביטוי בהתקפה הקרקעית ברצועת עזה היה נעוץ מעל לכל, מעבר לגבורה ולנחישות של לוחמיו, בתחום הטכנולוגיה. כבר הזכרנו את היכולת חסרת התקדים של כוחות הקרקע, חיל האוויר וגורמי אש ומודיעין אחרים לאתר את לוחמי

חמאס ומערכיו בתווך עירוני ותת-קרקעי בלתי אפשרי כמעט, לתקשר בין הגורמים השונים ולסגור מעגלי אש מהירים. חלק מהאמצעים שפורסמו כוללים מערכות מודיעין ותקשורת נתונים ממוחשבות ומבוססות בינה מלאכותית (AI), כתב"מים ורחפנים למודיעין ותקיפה, ומרגמות ונשק רקטי מונחים. גם כוונת הבינה המלאכותית המתוכננת, "פגיון", לרובי החי"ר ראוייה לאזכור. יכולות מתקדמות אלו הן אחת משתי הסיבות המרכזיות למיעוט האבדות היחסי של צה"ל ולהצלחת מכבש הגריסה המתגלגל בשטח, מעל ומעבר לתחזיות. הסיבה השנייה למיעוט האבדות היחסי וליכולת ההתקדמות מול חימוש הנ"ט הרב שברשות חמאס, בעיקר מטולי RPG, היא מערכת "מעיל רוח" שבה צוידו טנקי המרכבה 4 וברק ונגמ"שי הנמר והאיתן של צה"ל. למרות ששום מערכת לא מבטיחה הגנה מוחלטת, שיעורי הירוט של "מעיל רוח" היו ככל הנראה גבוהים מאד. זהו game changer ישראלי חלוצי, בעל משמעות עולמית. מחוץ לתחום לוחמת היבשה יש להזכיר גם את יכולת הירוט של "כיפת ברזל" – עוד פיתוח טכנולוגי ישראלי ייחודי שמנע כל הישג של ממש מאלפי הרקטות ששיגר חמאס אל עבר ישראל, בעוד המתקפה הצה"לית הקרקעית ממוטטת את מערכי הארגון ברצועה.

במה אם כן יש להשקיע? בעיקרו של דבר – מעבר להתאמות והשלמות שונות, כמו החזרת שירות החובה לשלוש שנים, בוודאי ביחידות הלוחמות וביחידות חיוניות אחרות – לא בהגדלת מספרן של עוצבות השדה ובהעלאת מספר הטנקים, אלא בהגברה נוספת של יכולותיהם הטכנולוגיות. כפי שראינו, ובניגוד לרושם רווח, לא חסרו לצה"ל כוחות במהלך המתקפה הקרקעית בעזה. להיפך, צפיפות הכוחות שהופעלה הייתה עצומה בכל קנה מידה השוואתי. הצורך בכך נבע במידה מכרעת מהיקפו ומתחכמו של מערך התת-קרקע של החמאס בשטח אורבני צפוף, שמולו התאמץ צה"ל למצוא פתרונות, בחלקם הגדול מאולתרים תוך כדי הלחימה. מה שנדרש אם כן בעדיפות גבוהה ביותר הוא פיתוח מואץ של יכולות לגילוי ונטרול של תת-הקרקע – ברצועת עזה, בלבנון ובמקומות אחרים. לצורך כך יידרש מגוון אמצעים, טקטיים וטכנולוגיים, ובכללם, כפי שכבר נחשף חלקית, רחפנים ורובוטים (תת-קרקעיים מכווני בינה מלאכותית שפועלים בתוך המנהרות).

בעדיפות גבוהה באותה מידה, אם לא גבוהה יותר, יש להשלים, להרחיב ולהעמיק את מערכות ההגנה האקטיבית של הרק"ם הצה"לי. כפי שהוצע על ידי כותב שורות אלה במאמר שפורסם על ידי המכון למחקרי בטחון לאומי לפני המלחמה (עמיד הטנק ולאן פניו של שדה הקרב היבשתי, 18 ביולי 2023), אנו נמצאים בשלב ההמראה של מהפך עמוק בלוחמת היבשה, שהקשרו המלא איננו מובן עד תום. הקשר זה הוא המהפכה הטכנולוגית השלישית – מהפכת האלקטרוניקה והמחשוב – שהעולם עובר מאז אמצע המאה ה-20 וששינתה כבר באופן עמוק את לוחמת האוויר והים. בים הוחלפו השריון הכבד והתותחים הכבדים של אוניות המערכה ששלטו בלוחמה הימית בעידן הקודם בחימוש טילי מונחה אלקטרונית המשוגר מאוניות, ממטוסים ומהיבשה – ובהגנה באמצעות ירוט מונחה אלקטרונית ושיבוש אלקטרוני. גם באוויר הוחלפו חימוש תותחים קינטי ופצצות "טיפשות", בחימוש טילי מונחה אלקטרוניקה ובאמצעי שיבוש אלקטרוני לאוויר-אוויר, קרקע-אוויר ואוויר-קרקע. עקב אתגרי התווך המורכב בהרבה

של תבליט ותכסית ביבשה ומספרן הרב מאוד של המטרות, כניסת המהפכה האלקטרונית ליבשה הייתה איטית ומדורגת יותר. אבל היום עומד קרב היבשה בפני מפנה מהפכני.

מאז ראשיתו של המבצע הקרקעי בעזה השתבחו רבים, בצדק, בתפקיד החיוני שמלאו הטנקים במערכה, ויצאו כנגד מה שראו, בטעות, כהמעטה בכוחו ובחשיבותו של הטנק בעשורים האחרונים. מספר הטנקים בצה"ל אכן פחת במידה חדה, כחלק מהצמצום הכללי בגודלו של צה"ל אבל גם עקב השינוי בתפקידו של הטנק בשדה הקרב. חלפו הימים שעוצבות משוריינות כבדות הנלחמות זו בזו באש תותחים היו מרכז הלוחמה ביבשה. הטנקים יהיו מטרה לחימוש מונחה מטווחים ארוכים הרבה לפני שיגיעו לטווח אש תותחים קינטים זה מזה. גם השריון הכבד שלהם לא עומד יותר בפני טילי הנ"ט המתקדמים, נושאי ראש הנפץ הכפול, התוקפים מלמעלה, שטרם הגיעו לרצועת עזה אבל מתחילים להופיע בלבנון.

המלחמה באוקראינה הדגימה פגיעות זאת היטב – גם של הטנקים המערביים המתקדמים שסופקו לאוקראינה. מכאן כשלון המאמצים ההתקפיים והקיפאון המדובר רבות של הלחימה שם, בסגנון מלחמת העולם הראשונה. מה שהוחמץ בפרשנות זו הוא היעדרן של מערכות הגנה אקטיביות לטנקים באוקראינה – מערכות ירוט חלוציות כ"מעיל רוח" ו"חץ דורבן" שפותחו בישראל ונרכשו עכשיו על ידי צבאות ארצות הברית, גרמניה ובריטניה. בקרב היבשה תפקידו הנוכחי של הטנק הוא לספק יכולת אש ניידת מיידית בקו המגע. אולם, ספק אם חימושו של הטנק בתותח קינטי בעל מהירות לוע גבוהה, שתוכנן באופטימיזציה ללוחמה בטנקים אחרים, נותר מתאים למתאר שדה הקרב. הולם יותר הוא חימוש טילי מונחה, בשילוב עם תותח אוטומטי 30 מ"מ, או, לחילופין, אולי תותח בעל קוטר גבוה ומהירות לוע נמוכה – בעל משקל ורתע מופחתים – לירי דו-תכליתי של טילים ופגזי חנ"מ כבדים כאחד, בדומה לתותח ה-152 מ"מ שהקדים את זמנו, אשר תוכנן לפני יותר מחצי מאה עבור טנק ה-MBT70 והטנק הקל שרידן. גם השריון הכבד של הטנק (ושל נגמ"שים כבדים מסוג נמר) הגיע לקצה גבול יכולתו וצפוי להיות מוחלף ברובו באמצעי ירוט ושיבוש מונחי אלקטרוניקה.

מתבקשים אפוא שינויים מהותיים בעיצוב הטנק. מרכבה 4 ושכלולה בטנק ברק הם פאר של יצירה וטובי הטנקים בעולם. אך העתיד איננו שייך לתותח הקינטי בעל מהירות הלוע הגבוהה ולשריון הסופר כבד. פרויקט "כרמל" של מערכת הביטחון לטנק העתיד הוא הכיוון. בכל מקרה, לצה"ל לא חסרים טנקים. מה שנחוץ לו הוא ציוד כל ה"רק"ם שברשותו במערכות הגנה אקטיביות ושכלולן של מערכות אלו בהתאם לניסיון שנרכש במערכה. את נקודות התורפה שנתגלו בהן יש לתקן, ולהשלים את מעטפת הכיסוי של המערכות לכל הזוויות, כולל מול איום רחפנים ומשוטטים מתאבדים.

גם מול מטרות שאינן רק"ם ההגנה מפני כתב"מים ורחפנים מכל הסוגים והגדלים נמצאת בעדיפות עליונה. מרכזיותם הודגמה במידה חסרת תקדים באוקראינה ושוב במלחמה הנוכחית בעזה ובלבנון. צה"ל היה חלוץ עולמי בפיתוח מערכות מסוג זה למודיעין ולתקיפה. פיתוחן

יימשך כמובן, אך דומה שלא ניתנה תשומת לב באותה מידה לפיתוח אמצעים הגנתיים לירוס ושיבוש של מערכות אויב כאלה.

מעבר לתחום לוחמת היבשה, מערכות לייזר מוצק לירוס טילים בליסטים, טילי שיוט וכתב"מים הם תחום עדיפות עליונה נוסף. בהקשר זה יש הטוענים שאין בכל מערכות ההגנה תשובה הולמת למאות אלפי הטיילים שישוגרו מכל הטווחים לעבר העורף הישראלי בידי אירן ושלוחיה במזרח התיכון במקרה של מלחמה כוללת. גם אם טענה זו נכונה לכשעצמה, אין להחזיק בה ביחד עם ההשקפה שחיל האוויר הישראלי נוטל יותר מדי תקציבים שהיו יכולים להיות מופנים ליבשה. עיקר התשובה של מדינת ישראל נגד האיום המסיבי של טילים על העורף מידי אירן ושלוחיה איננה בתחום ההגנה אלא בהרתעה, שחיל האוויר ממלא בה את התפקיד המרכזי. עובדה זו בולטת בהרתעה ההדדית ממלחמה כוללת שמתקיימת עד כה מול חיזבאללה, ואף יותר מכך מול אירן במקרה של מלחמה אזורית. במתאר כזה על אירן לחשוש, ודומה שהיא אכן חוששת, מהתקפות ישראליות הרסניות על התשתית שלה בתחומים דוגמת תחנות כוח, שדות נפט, הולכת אנרגיה ונמלים.

השאלה כמה ישראל צריכה להקדיש לטיילי קרקע-קרקע מדויקים כחליפיים לטיילים המשוגרים ממטוסים במתארי מלחמה שונים זקוקה לבחינה מדוקדקת. אולם, בכל מקרה, חליפיות פוטנציאלית כזאת חלה באופן מכריע בעיקר על מרחבי לחימה קרובים יחסית. בטווחים ארוכים יותר נשארת יכולתו של חיל האוויר בלי תחרות של ממש.

עד כאן בנוגע לתחום ה-high tech. עם זאת, בעוד שעיקר ההשקעה בצה"ל צריכה להיות בהגברת יכולותיו הטכנולוגיות – נדרשת בבירור הרחבה משמעותית ובניה מחדש של כוחות היבשה בתחום ה-low tech האפקטיבי והזול יחסית של ההגנה המרחבית (הגמ"ר). שיא המחדל של ה-7 באוקטובר הוא בתחום זה. קשה להאמין, אבל רק לפני מספר שנים יזם צה"ל קיצוץ בתשלומים הזניחים ששולמו לרבש"צים – רכזי הביטחון – ביישובי העימות, ומחשש לגניבה נלקחו מכיתות הכוננות הרובים שאוחסנו בבתיהם.

עד מלחמת ששת הימים, כשצבאות האויב שכנו מעבר לגדר ממש, היו גושי יישובי ההגמ"ר בכל הגזרות חלק בלתי נפרד מקו ההגנה הראשון של צה"ל למקרה של עימות. לאחר 1967, עם התרחקות הגבולות מהמרחב היישובי בלב המדינה ולנוכח המיכון הגובר של צבאות ערב, פחתה, בצדק, החשיבות והיכולת של הרכיב היישובי בהגנה המרחבית. אולם עם ההשתנות של רכיבי האיום והופעתן של מיליציות וארגונים חמושים על הגבולות, היכולת של כיתות כוננות ביישובים להגן על היישובים כקו הגנה זמין ראשון וחיוני חוזרת במלוא תוקפה. יש לשחרר את אנשיהן מכל שירות מילואים אחר, לארגנן, לחמשן ולאמן.

כיתות הכוננות היו ויהיו רק קצה קצהו של מערך ההגנה המרחבית. נימוק כבד משקל שנשמע לטובת הצורך בהגדלת מספר עוצבות השדה "המתמרנות" הוא עול המילואים הכבד הנוסף שצפוי בעקבות המלחמה. אלא שיש להבחין בין מרכיבים שונים של עול זה. כל זמן שנמשכת

המלחמה הפעילה אין מנוס משירות מילואים ממושך של יחידות החוד הלוחמות. יתכן שיש לבחון אפשרות של הרחבת מסגרות כוח האדם הלוחמות במילואים שישתמשו ברוטציה באותו רק"ם; יותר כוח אדם זמין למילואים על בסיס אותו ציוד, באותן מסגרות חטיבתיות ואוגדתיות – כאמור לצה"ל לא חסרים טנקים. אולם בצד זה, ולאורך זמן, עיקר נטל המילואים הנוסף יידרש בעיקרו לא ללוחמת שדה פעילה אלא לתגבור מערך ההגנה שעל הגבולות וסביב הישובים. לצורך זה אין להשתמש ביחידות מעוצבות השדה הלוחמות עתירות הציוד המשוכלל והיקר והנושאות בעומס מילואים גבוה. יש להפנות לכך יחידות הגמ"ר המיועדות להגנה וחמושות באורח קל וזול בהרבה. צעד בכיוון הנכון היא ההכרזה על הקמת חטיבת "השומר" החדשה, שתיועד למשימות הגנה ומורכבת ממשוחררי יחידות סדירות של הגנת הגבולות, ובעתיד מהמספרים הגדולים של אלה שצה"ל פלט משירות מילואים במסגרת הקיצוצים של השנים האחרונות. כנדבך שלישי, בנוסף לכיתות הכוננות בישובים וליחידות ההגנה המרחבית שעל הגבולות, יש טעם רב גם ביחידות משמר לאומי שיוקמו אף הם ממשוחררי מערך המילואים ויאבטחו דרכים, מתקנים חיוניים, שדות תעופה וישובים בעורף במקרה של עימות בשטח ישראל. הציוד והחימוש הנדרשים לכך קלים עוד יותר וההוצאה היחסית נמוכה.

מי שנכווה ברותחין נזהר בצוננים – אך גם לכך עלולים להיות מחירים כבדים. בעקבות הטראומה של מלחמת יום הכיפורים הוכפל צה"ל בגודלו והוצאות הביטחון קפצו עד לכדי רבע עד שליש מהתמ"ג. הן תרמו תרומה מכרעת "לעשור האבוד" של הכלכלה הישראלית לאחר המלחמה. קשה להאשים את קברניטי הביטחון דאז. הטראומה הייתה גדולה ומוצדקת במידה רבה, וגם חלופות בכיוונים איכותיים ולא כמותיים החלו להופיע ולהפוך מעשיים בתחום לוחמת היבשה רק משנות ה-80.

לסיכום, התברר מהמלחמה שצה"ל, בחריגות שנזכרו, נבנה יחסית נכון אל מול האיומים שעל הגבולות – ואילו מול איומים מרוחקים יותר חיל האוויר נותר המענה ההרתעתי וההתקפי הראשי, בנוסף לתפקידו המרכזי בקרב הבין-זרועי במרחב הקרוב. ביחסי הכוחות הקיימים ולנוכח עליונותו המספרית המוחצת, החוסרים העיקריים של צה"ל אינם דווקא בתחום עוצבות השדה ההתקפיות. יש למלא את השורות, ייתכנו הרחבות והשלמות כאלה ואחרות, וברור שתמיד ניתן לרצות יותר – לא כל שכן יותר ביטחון. אבל כפי שהכריע בן גוריון, יש לאזן את צרכי הביטחון והוצאותיו עם צרכים אחרים. לאחר שייכסו הוצאות המלחמה הגדולות, הצבאיות והאזרחיות, יושלמו מלאים ויוחזרו כלים לכשירות – הוצאה חד פעמית גדולה מאוד והכרחית – אין מקום להגדיל את תקציב הביטחון השוטף מעבר ל-4.5-5.5 אחוזים מהתמ"ג נטו (לפני הסיוע האמריקאי).

בהיסטוריה הצבאית יש לא מעט מקרים של הפקת לקחים מוטעים ממלחמות. בעקבות מלחמת האזרחים בספרד למשל (1936 – 1939) הוחלט בברית המועצות שחזון מלחמת העתיד הממוכנת שקידמו המרשל מיכאל טוכצ'בסקי וחבריו בצמרת הצבא האדום (שהוצאו להורג בטיהורים של סטלין) לא הוכיחו את עצמם. הגייסות והארמיות הממוכנים שהקימו פוזרו

עקב כך ונאספו מחדש בחופזה רק לאחר שהוכיחו הגרמנים את אפקטיביות התפיסה ב-1939 – 1941. את מחירה היקר של הטעות שילמה ברית המועצות עם הפלישה הגרמנית.

יש להיזהר מכך שטראומת ה-7 באוקטובר לא תוביל גם את ישראל להפקת לקחים מוטעית. בניגוד להלך הרוח הרווח, הגורם המרכזי להצלחתנו יוצאת הדופן של צה"ל ברצועת עזה, בצד נחישותם וגבורתם של לוחמיו, היו באורח חד משמעי יתרונותיו הטכנולוגיים המכריעים. יש להמשיך ולהעמיק אותם בכיוונים שנזכרו.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט